

Tekst 1

Franz Liszt (1811-1886) was een belangrijk componist en virtuoos pianist. Herhaaldelijk trok hij kriskras door Europa om concerten te geven. Tijdens deze concerten speelde hij veel eigen composities. Overal waar hij kwam, werd hij bejubeld, werden feestbanketten gegeven en werd hij aanbeden. Hier volgen twee citaten uit brieven en berichten van tijdgenoten.

Over zijn techniek:

“Wat ik, op het vlak van de techniek als wezenlijk nieuw kon herkennen tussen de eindeloze hoeveelheden klanken die onder Liszts handen ontstonden, beperkt zich tot accenten en nuances waarvan men algemeen dacht dat het onmogelijk was om ze op de piano te laten horen en die inderdaad tot dusverre onbereikbaar waren.” (Hector Berlioz, componist)

Over het effect van Liszts spel op het publiek:

“Dan loopt hij warm, laat zich meeslepen en gaat meedogenloos te keer. De aanloop is begonnen – wie kan, volg hem! Het opgezweepte en geestdriftige publiek kan zijn juichkreten niet meer inhouden, men stampet ononderbroken met de voeten, dat geeft een aanhoudend dof gedruis, daartussen afzonderlijke kreten die onwillekeurig worden geslaakt, fluisterend verzoekt men weer om stilte.” (Een artikel uit de krant Corsaire, 1844)

Uit: Everett Helm, Liszt, Haarlem 1988

Tekst 2

Frühlingstraum

1 Ich träumte von bunten Blumen,
So wie sie wohl blühen im Mai;
Ich träumte von grünen Wiesen,
Von lustigem Vogelgeschrei.

2 Und als die Hähne krächten,
Da ward mein Auge wach;
Da war es kalt und finster,
Es schrieten die Raben vom Dach.

3 Doch an den Fensterscheiben,
Wer malte die Blätter da?
Ihr lacht wohl über den Träumer,

Der Blumen im Winter sah?

4 Ich träumte von Lieb' um Liebe,
Von einer schönen Maid,
Von Herzen und von Küssen,
Von Wonne und Seligkeit.

5 Und als die Hähne krächten,
Da ward mein Herze wach;
Nun sitz ich hier alleine
Und denke dem Traume nach.

6 Die Augen schliess' ich wieder
Noch schlägt das Herz so warm.
Wann grünt ihr Blätter am Fenster?

Wann halt' ich mein Liebchen im Arm?

Lentedroom

Ik droomde van bontgekleurde bloemen,
Zoals ze staan te bloeien in mei;
Ik droomde van groene weiden,
Van vrolijk vogelkabaal.

Maar toen de hanen kraaiden,
Ontwaakten mijn ogen;
Het was koud en donker,
Raven krasten vanaf het dak.

Maar op de ruiten dan,
Wie schilderde daar bloemblaadjes?
Jullie moeten zeker wel lachen om de dromer,
Die in de winter bloemen zag?

Ik droomde van liefde om de liefde,
Van een mooi meisje,
Van harten en van kussen,
Van genot en geluk.

Maar toen de hanen kraaiden,
Ontwaakte mijn hart;
Nu zit ik hier alleen
Na te peinzen over mijn droom.

Ik doe mijn ogen weer dicht
Mijn hart gaat nog altijd heftig te keer.
Wanneer zullen de blaadjes op het raam
groen worden?
Wanneer zal ik mijn geliefde in mijn
armen houden?

Tekst 3

Albert van Dalsum (1889-1971) heeft als toneelvernieuwer grote invloed uitgeoefend. Hij vond dat toneel de werkelijkheid niet letterlijk moest nabootsen, maar ‘verbeelden’. Het algemeen geldende, dat wat boven het individuele uitging, moest zichtbaar worden. Dit bracht hem vaak tot een versterkt gebruik van theatrale middelen, zoals een **vergrote speelstijl**¹. Het spelen moest **autonoom**² worden en de tekst minder overheersend. Zijn ideeën trachtte hij door te voeren in meer dan 80 grote rollen, o.a. Vondel en Shakespeare, in eigentijds, vooral expressionistisch drama en in tal van regies.

Vrij naar: Encarta@ Encyclopedie 2000, Winkler Prins

Tekst 4

In 1924 hield Albert van Dalsum in een voordracht een vurig pleidooi voor het expressionisme. De voordracht baarde opzien en bezorgde Van Dalsum later de titel: ‘Vader van het Nederlandse expressionisme’.

Van Dalsum kon niet accepteren dat het Nederlandse publiek nog steeds geamuseerd wilde worden door negentiende-eeuwse salonstukken, waarin ‘thee-drinkende dames en heren slaapverwekkende gesprekken hielden’.

Van Dalsum stelde zich zeer strijdbaar op:

“Kunst is niet: overeenstemming met de natuurwereld, maar: overeenstemming met de innerlijke wereld van de kunstenaar. In onze bevrijdingsdrang van de natuurnabootsing zijn wij de natuurvorm zelfs gaan haten; hieruit is de moderne kunst ontstaan die wij kubisme, futurisme, expressionisme noemen. Expressionisme als reactie tegen impressionisme. Uitdrukking! Niet het weergeven van indrukken. Het zien met de geest tegenover het zien met de ogen.”

Hij eindigde dit betoog met een citaat van Kandinsky: “Schoon is, wat uit een innerlijke noodzakelijkheid ontspringt”.

Naar: J.Plekker, Albert van Dalsum: Man van het toneel, Zutphen 1983

Tekst 5

Een van de middelen die Van Dalsum hanteerde om tot een nieuw soort theater te komen, was het gebruik van maskers: “Een der eerste schreden tot een nieuw geestelijk-synthetisch toneel zal zijn: dit toevallige acteursgelaat te vervangen door de bedoelde expressie-zèlve, ontdaan van alle toevalligheid en gevat in grotere verhoudingen, met andere woorden: door het Masker. [...]”

Voor onze tijd is het masker een der vele pogingen om weer tot een stijl te komen. Het masker zal de speler dwingen tot stijl, tot ritmische verstrakking van zijn gebaren. Het tragische zal niet kunnen afdalen tot het zielige, gevoel niet tot sentiment of hysterie. Het komische zal grotesk worden. Het masker vraagt om spel dat op grote, eenvoudige en elementaire verhoudingen gebouwd is.”

Uit: tijdschrift Het Masker, 1923, p. 25

---

noot 1 Een speelstijl waarbij gebruik wordt gemaakt van grote gebaren, nadrukkelijke mimiek en expressief stemgebruik.

noot 2 zelfstandig, onafhankelijk

■ Tekst 6

Filmregisseur Lars von Trier was in 1995 medeoprichter van Dogma, een collectief van filmregisseurs. Hij stelde een manifest op waarin verkondigd werd dat de film toe was aan drastische vernieuwing. Volgens Von Trier leed het artistieke gehalte van de film onder de technologische vooruitgang. Hierdoor kwamen de middelen beschikbaar die het voor iedereen mogelijk maakten om op grote schaal films/homevideo's te maken. Bovendien vergrootte de technologische vooruitgang de mogelijkheden om illusies te scheppen, wat sensatiezucht en effectbejag ten gevolge zou hebben. Kortom, met Dogma hoopte Von Trier dit soort ontwikkelingen van een artistiek antwoord te voorzien. Hij riep daarom alle avant-garde regisseurs op om volgens de regels van Dogma te werk te gaan.

Dogma stelde de volgende tien regels op.

1. Filmopnamen moeten op locatie gemaakt worden. Er mogen geen attributen of decors ingebracht worden.
2. Het geluid mag nooit los van het beeld tot stand komen of vice-versa.
3. De beelden moeten uit de hand worden opgenomen.
4. De film moet een kleurenfilm zijn. Speciale belichting is niet toegestaan.
5. Optische effecten en filters zijn verboden.
6. De film mag geen oppervlakkige actie bevatten.
7. Vervreemding van tijd of plaats zijn verboden.
8. Genrefilms zijn onacceptabel.
9. Het formaat van de film moet Academy 35 mm zijn.
10. De regisseur mag niet als zodanig genoemd worden in de aftiteling.

De Dogma-regisseurs legden een zogenaamde eed van puurheid af:

[...] "Mijn hoogste doel is om de waarheid uit mijn karakters en hun omgeving te halen. Ik zweer dit na te streven met alle middelen die ik heb en ten koste van de goede smaak en esthetische overwegingen."

*Vrij naar: The Official Dogme 95 - Website
Nimbus Film & Zentropa Entertainment*

■ Tekst 7

In de film *Dancer in the Dark* (2000) vertelt regisseur Lars von Trier in de vorm van een musical het tragische verhaal van de Tsjechische immigrante Selma. De rol van Selma wordt vertolkt door de popartieste Björk. In eerste instantie zou Björk alleen de filmmuziek schrijven, maar het leek haar een uitdaging om ook een keer als actrice op te treden. Selma is een opofferingsgezinde vrouw die met haar zoon Gene naar Amerika is geëmigreerd. Ze werkt in een fabriek om een dure oogoperatie voor haar zoon te kunnen betalen. Net als Selma lijdt haar zoon aan een erfelijke ziekte die haar al zo goed als blind gemaakt heeft. Dat Selma bijna blind is, weerhoudt haar er niet van om levensgevaarlijk werk te verrichten. In haar vrije tijd repeteert ze bovendien zo goed en kwaad als het gaat voor de hoofdrol in een amateurversie van de musical 'The Sound of Music'. Selma gaat vaak naar de bioscoop om weg te dromen bij grote Hollywoodmusicals. Als Selma bijna al het nodige geld bij elkaar heeft gespaard, wordt zij door de buurman bestolen en daarna vals beschuldigd. Dit draait voor Selma uit op een drama. Zij probeert eerst de buurman tot rede te bewegen en vraagt haar geld terug, maar hij laat de situatie uit de hand lopen. Selma laat zich verleiden hierin mee te gaan en lijkt daardoor de dood van haar buurman op haar geweten te hebben. Ze wordt terecht en ter dood veroordeeld. Het noodlottige verloop van het verhaal is des te wreder, omdat haast iedereen in de film het toonbeeld van menslievendheid is. Ook Selma's collega Kathy, gespeeld door Catherine Deneuve, haar aanbieder Jeff en de bewakers in de gevangenis hebben het beste voor met de wereld en met Selma in het bijzonder. Haar vrienden proberen Selma's zaak te heropenen en stellen haar voor een betere advocaat in te huren. Hier wil Selma echter niets van weten. Al het geld moet gereserveerd worden voor de oogoperatie van Gene. Deze beslissing leidt ertoe dat de doodstraf aan het einde van de film ook daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

■ Tekst 8

In *Dancer in the Dark* refereert Lars von Trier aan de musicaltraditie. Niet alleen repeteren Selma en haar vriendin Kathy in hun vrije tijd de musical *The Sound of Music*, ze bezoeken ook samen de bioscoop om ouderwetse zwart-wit musicals te bekijken, waarin honderden meisjes in grote choreografieën optreden. Dit **cinefiele**³ bewustzijn van Lars von Trier over de werking van filmische middelen en de filmgenres zelf, wist mij het meest te ontroeren. Meer nog dan de direct naar je keel grijpende misère of de slimme, manipulatieve manier waarop Von Trier je emoties bespeelt. *Dancer in the Dark* is een perfecte musical over de bijzondere betovering en louterende werking die musicals kunnen hebben. Met zoveel postmoderne verwarring zit er nog maar één ding op: je genadeloos laten meeslepen!

Vrij naar: D.Linssen, Vingers dansen op een handpalm, Lars von Trier maakt musical over de betovering van musicals.

www.nrc.nl/W2/Nieuws/2000/10/25/Kun/01.html

---

noot 3

cinefiel = liefhebben van de film, film liefhebber